

آموزش مهارت‌های اجتماعی بر مبنای استفاده از فناوری‌های نوین آموزشی در کتب دوره متوسطه اول

رفیق حسینی*

ژیبار رفاعی**

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی میزان به کارگیری فناوری‌های نوین آموزشی در کتاب جدیدالتألیف علوم اجتماعی پایه نهم متوسطه دوره اول جهت آموزش مهارت‌های اجتماعی می‌باشد. رویکرد پژوهش کیفی و از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. جامعه پژوهش کتاب درسی علوم اجتماعی پایه نهم می‌باشد که تمامی محتوای آن به عنوان نمونه پژوهش مورد تحلیل قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک مقوله‌بندی باز استفاده شد و با جمع‌آوری تمامی واحدهای متن و واحدهای ضبط، مفاهیم و زیرمقوله‌ها مشخص شدند و در انتها، تمامی زیرمقوله‌ها در دو مقوله اصلی فناوری‌های آنلاین و آفلاین دسته‌بندی گردیدند. نتایج حاصل از تحلیل محتوا نشان داد که به کارگیری فناوری‌های نوین آموزشی در تألیف کتاب مذکور ناکافی بوده به صورتی که در تمام محتوای کتاب تنها ۱۸ واحد محتوا مرتبط با به کارگیری فناوری‌های آموزشی آنلاین و ۱۵ مورد از فناوری‌های غیر آنلاین استفاده شده است.

واژگان کلیدی

تحلیل محتوا، فناوری‌های آموزشی، مهارت‌های اجتماعی، کتب درسی

* استادیار گروه علوم تربیتی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران hasani.rafiq@iausdj.ac.ir
** دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران zhiairrefaei@yahoo.com

مقدمه

در عصر سیطره فناوری‌ها بر زندگی ما، اگر چه فناوری‌ها باعث گسترش ارتباطات مجازی شده‌اند، اما روابط فیزیکی و تعاملات اجتماعی گام تو گام را به شدت تحت تأثیر قرار داده‌اند (Beates, 2009). در این میان، نقش آموزش‌های رسمی در برقراری و آموزش روابط اجتماعی دانش‌آموزان امری ضروری می‌نماید و بایستی در کتاب‌های درسی بیشتر و بیشتر مورد توجه قرار گیرد. امروزه، اهمیت آموزش و پرورشی که متناسب با نیازهای فرد و جامعه باشد، بیش از همیشه احساس می‌شود. زیرا دنیایی که با اطلاعات به هم پیوند خورده است، متقاضی نیروی کاری است که بفهمد چگونه از فناوری به عنوان ابزاری برای افزایش بهره‌وری و خلاقیت استفاده کند. چنین مهارتی، مهارت استدلال کردن بر مبنای اطلاعات است. به همین ترتیب، رویکردهای سنتی یادگیری و تدریس با ظهور فناوری‌های نوین مانند چندرسانه‌ای‌ها^۱، فرارسانه‌ای‌ها^۲ و ارتباط از راه دور دچار تغییر و تحول اساسی شده است. با ورود فناوری‌های کمکی به ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات در نظام آموزشی، در کلیه دوره‌ها و سطوح تحصیلی شاهد تحولات چشمگیری در کشورهای توسعه یافته بوده‌ایم. این تحولات با ورود اینترنت به عنوان شبکه بین‌المللی اطلاعات و ارتباطات مضاعف شده است و فرآیند یادگیری و تدریس را عمیقاً تحت تأثیر خود قرار داده است (Zarei & Momenirad, 2013). سینکلایر و همکاران (Sinclair et al., 2006)، بیان می‌کنند با ورود فناوری‌های نوین به محیط‌های آموزش رسمی، یادگیری از الگوهای بسته به سمت الگوهای باز و پویا در حال تغییر است و بسیاری از فرآیندهای یادگیری بر مبنای این محیط بایستی تغییر داده شوند و یا بازننگری گردند.

از طرفی، نظام آموزشی فعلی کشور، یک نظام متمرکز و برنامه‌های درسی آن منحصر به کتاب درسی است که در کل کشور استفاده می‌شود (Mashayekh, 1998). این در حالی است که با توجه به وسعت کشور، تنوع و تعدد اقوام و گونه‌های جمعیتی و مشکلات ناشی از آن (مثل دو زبانه بودن شاگردان)، رشد سریع علوم و تکنولوژی، تغییر سریع در هنجارها و ارزش‌های اجتماعی، ضرورت دارد که کتاب‌های درسی با دقت کافی و تا حد امکان، عاری از هر عیب و نقص و مطابق با اهداف تعیین شده و اصول علمی و مبتنی بر فناوری‌های به روز تألیف گردد

(Yarmohamadyan, 1997). در این مورد، بررسی محتوای کتاب‌های درسی می‌تواند به روشن شدن مسأله کمک کند و نقاط قوت و ضعف احتمالی کتاب‌های درسی را برای اصلاح و تغییر محتوا متناسب با اهداف تعیین شده در سند تحول بنیادین و به صورت روشن‌تر در برنامه درسی ملی و اصول علمی در اختیار مدیران و برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار دهد.

در ادامه و با تأکید بر مطلب بالا، باید گفت که علیرغم پیشرفت‌های فراوان در عرصه علم و فناوری‌های آموزشی، هنوز کتاب به عنوان مهم‌ترین رسانه آموزشی در آموزشگاه‌ها نقش مؤثری در فرآیند آموزش‌های رسمی را ایفا می‌کند. محتوای کتاب‌های درسی (واژه‌ها، کلمات، جملات، اشکال و تصاویر) دوره متوسطه اول از مهم‌ترین وسایل شناخت و آموزش رفتارها برای دانش‌آموزان هستند.

در تبیین نقش و جایگاه کتاب در نظام آموزشی کشور می‌توان گفت:

- هسته اصلی تلاش‌ها و فعالیت‌های برنامه‌ریزان درسی معطوف به تهیه و تولید محتوای کتاب‌های درسی است.
- در نظام‌های متمرکز مانند کشور ما، جهت دهنده تمام فعالیت‌های آموزشی (معلمان، دانش‌آموزان و متصدیان) کتاب درسی است.
- بیش از نود درصد زمان آموزش در کلاس‌های درس اختصاص به آموزش محتوای کتاب درسی دارد.
- کتاب درسی مهم‌ترین ابزار تحقق رسالت‌های نظام آموزشی است.
- تسلط بر محتوای کتاب‌ها تنها معیار قضاوت در مورد کیفیت بروندهای آموزشی است.
- امتحان و ارزشیابی، محدود به محتوای کتاب‌های درسی است (Marofi & Yosefzadeh, 2008).

اهمیت و ویژگی مهم کتاب‌های درسی باعث شده است که محققان با حساسیت ویژه‌ای به تحلیل محتوای آنها از منظر اهداف گوناگون آموزشی بپردازند. پژوهش‌های خدایاری و خزایی (Khodayari & Khazaei, 2013) که با روش تحلیل محتوا انجام شد، نشان داد که از میان مؤلفه‌های مورد توجه در تدوین کتاب درسی مطالعات پایه هفتم، ضریب اهمیت مؤلفه درک نقش خود دارای بالاترین رتبه و پس از آن به ترتیب آموزش تعامل با جامعه درک و ویژگی‌های تمدن و فرهنگ ایرانی، پرورش روحی، مسایل اجتماعی و در نهایت، ارتقای شایستگی‌ها برای

اصلاح دین مدارانه دارای بیشترین توجه در این کتاب‌ها بوده‌اند. در پژوهش دیگری، رجب‌زاده و همکاران (Rajabzadeh et al., 2015)، بیان می‌نمایند که میزان توجه به مهارت‌های اجتماعی در کتاب‌های تعلیمات اجتماعی مجموعاً در حد متوسط و متوسط به پایین بوده و تعداد و درصد مقوله‌های مهارت‌های اجتماعی در کتاب پایه ششم بیشتر از کتاب پایه چهارم و در کتاب پایه چهارم بیشتر از کتاب پایه پنجم می‌باشد.

در این که آموزش یک فرآیند پیچیده حاصل از پردازش‌های ذهنی یادگیرنده از اطلاعات و ارتباط‌های روانی و فیزیکی وی با محیط و هموعان می‌باشد تردیدی وجود ندارد و این که استفاده از فناوری‌های نوین می‌توانند بر این فرآیند تأثیرگذار باشند. هرچند که از نظر تأثیر فناوری‌ها و رسانه‌های آموزشی بر ذهن یادگیرنده نظرات متفاوتی وجود دارند. دسته‌ای از محققان حوزه تعلیم و تربیت مانند جوناسن (Janssen, 1997)، آندرسون (Anderson, 1986)، کلارک و مایر (Clark & Mayer, 2004) و نظریه‌پردازان ایرانی مانند فردانش (Fardanesh, 2008)، معتقدند که فناوری خنثی است و به مثابه ابزار توسط آدمی به کار می‌رود و دسته‌ای دیگر مانند مک لوهان^۱، چندلر^۲ و پستمن^۳، معتقدند فناوری خنثی نیست و در درون خود فلسفه و ایدئولوژی‌های نهفته دارد. اما همگی بر این نکته معتقدند که فناوری‌ها می‌توانند جریان آموزش را تسهیل نمایند (cited in Eskandari, 2012).

در بررسی نگرش معلمان به فناوری در امر آموزش، ذاکری و زمانی‌منش (Zakeri & Zamanimesh, 2011) در پژوهشی نتیجه گرفتند که بین متغیرهای محل تحصیل، سابقه تدریس و نگرش معلمان به کاربرد فناوری در تدریس رابطه معناداری وجود دارد. اما در بین متغیرهای جنسیتی و میزان تحصیلات با کاربرد فناوری در تدریس رابطه معناداری وجود ندارد. در تحقیقاتی که تاکنون بررسی شد، مشخص است که هرکدام سعی نموده‌اند که جنبه‌هایی از کتب درسی را بر اساس مطالعات کیفی مورد پژوهش قرار دهند و در پایان نتایج پژوهش خود را به صورت کمی گزارش نموده‌اند. در تحلیل محتوای کتاب درسی باید به دو جنبه مهم واحدهای تحلیل متن و واحد تحلیل ضبط در بیرون کشیدن معنا از محتوای کتاب توجه نمود که این مهم در تحقیقات اشاره شده رعایت نشده و محققان تنها به مشخص نمودن واحدهای متن اکتفا نموده‌اند.

---

1. McLuhan
2. Chandler
3. Postman

واحد ضبط در واقع، معنای نهفته‌ای است که محقق می‌تواند از درون متن و یا از تفسیر تصاویر و عبارات درون متن مشخص نماید (Miller & Mei-Yan, 2003).

پژوهش حاضر با در نظر گرفتن این نکته مهم و به هدف بررسی میزان توجه به استفاده از فناوری‌های نوین آموزشی در محتوای کتب درسی علوم اجتماعی متوسطه دوره اول و میزان نمود اهداف ۴، ۷ و ۱۳ سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی کشور - که در هر سه این اهداف به صراحت به لزوم به کارگیری فناوری‌های نوین آموزشی در آموزش‌های رسمی کشور اشاره شده است - در تألیف این کتاب، انجام گرفته است. در متن سند تحول بنیادین در تشریح اهداف کلان سند هدف کلان شماره ۷ به این صورت آمده است: بهره‌مندی هوشمندانه از فناوری‌های نوین آموزشی در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی کشور و برنامه درسی ملی بر اساس اهداف کلان تعلیم و تربیت و فلسفه آموزشی کشور. در این پژوهش سعی بر آن است که میزان نمود این هدف در کتاب درسی جدیدالتألیف دوره متوسطه اول مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین، هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان توجه به بهره‌وری از فناوری‌های نوین آموزشی در محتوای کتب درسی مطالعات اجتماعی پایه نهم متوسطه جهت آموزش مهارت‌های اجتماعی است. گسترش دسترسی به فناوری‌ها در محیط‌های رسمی و غیررسمی آموزش موقعیت مناسب را برای دست‌اندرکاران آموزشی مؤلفان کتاب‌های درسی فراهم نموده است تا بتوانند با بهره‌گیری هوشمندانه از این فناوری‌ها به آموزش انواع مهارت‌های ضروری جامعه امروز به دانش‌آموزان بپردازند. بنابراین اساس، این پژوهش به دنبال رسیدن به جواب مناسبی برای دو سؤال پژوهشی زیر می‌باشد:

۱. محتوای کتاب درسی جدید علوم اجتماعی دوره متوسطه اول تا چه میزان بر اساس

بهره‌گیری از فناوری‌های آنلاین جهت آموزش مهارت‌های اجتماعی تدوین شده‌اند؟

۲. محتوای کتاب درسی جدید علوم اجتماعی دوره متوسطه اول تا چه میزان بر اساس

بهره‌گیری از فناوری‌های آفلاین جهت آموزش مهارت‌های اجتماعی تدوین شده‌اند؟

روش

رویکرد انجام این پژوهش کیفی است و از روش تحلیل محتوا برای بررسی محتوای کتاب استفاده شده است. زیرا که یکی از روش‌های مناسب برای بررسی محتوای کتاب‌های درسی، روش تحلیل محتوا است. این روش محتوای واقعی یک پیام کلامی یا غیر کلامی، عوامل

تعیین‌کننده و آثار پیام را بررسی می‌کند (Donoghue & Punch, 2003). از طرف دیگر، مشایخ معتقد است اصطلاح محتوای برنامه درسی نه تنها به قسمت‌ها و قطعه‌های سازمان‌یافته‌ای که به گونه‌ای منظم، یک رشته علمی را تشکیل می‌دهند، اطلاق می‌شود. بلکه شامل وقایع و پدیده‌هایی که به نحوی، با رشته‌های مختلف علمی ارتباط دارند نیز می‌شود (Mashayekh, 1998). هم‌چنین، محتوا را می‌توان دانش‌ها، مهارت‌ها، گرایش‌ها و ارزش‌هایی توصیف کرد که باید یاد گرفته شوند. به عبارت دیگر، منظور از محتوای برنامه درسی حقایق خاص، عقاید، اصول و مسایلی است که در یک درس خاص گنجانده می‌شود.

تعیین مقوله‌ها: مقوله‌ها رده‌هایی هستند که هر یک از مجموعه عناصری را که از نظر عمق و شکل، ویژگی‌های مشترکی دارند را در خود جای می‌دهند (Khoi, 2007). عناصر مورد تحلیل در این پژوهش، فناوری‌های آموزشی هستند که در پژوهش‌های جداگانه توسط امیر تیموری (Amir Taimori, 2010)، فردانش (Fardanesh, 2008) و علی‌آبادی (Aliabadi, 2008) در پژوهش‌های جداگانه، تقسیم‌بندی‌های خود از انواع فناوری‌های آموزشی آنها را به دودسته فناوری‌های مبتنی بر اینترنت (آنلاین) و فناوری‌های غیرآنلاین تقسیم می‌شوند. هر یک از این دسته‌ها به زیردسته‌های فرعی تری تقسیم می‌شوند. به طور مثال، فناوری‌های مبتنی بر اینترنت مانند سایت‌های آموزشی، وبلاگ‌های آموزشی، آزمایشگاه‌های مجازی، شبیه‌سازی‌های مبتنی بر شبکه و موتورهای جست‌وجو می‌باشد. فناوری‌های غیرآنلاین مانند نرم‌افزارهای چندرسانه‌ای آموزشی، نرم‌افزارهای کاربردی ویندوز و شرکت مایکروسافت مانند پاورپوینت، اکسل، فونت پیچ، تصاویر، فیلم‌ها و انیمیشن‌های آموزشی می‌باشد.

مبنای تعیین مقوله‌های مورد تحلیل در این پژوهش، تقسیم‌بندی این پژوهشگران از فناوری‌های آموزشی می‌باشد. برای اعتباریابی مقوله‌ها و اطمینان از قرار گرفتن زیرمؤلفه‌های آنها در جای مناسب و صحیح خود و هم‌چنین، اطمینان از مشاهده تمامی فناوری‌های استفاده شده در کتاب‌های درسی مورد تحلیل، از دو روش برای اعتباریابی داده‌ها استفاده گردید. ابتدا تمامی فناوری‌های به کار گرفته شده در کتب درسی که استخراج شده بودند به دو تن از دبیران با سابقه تدریس در علوم اجتماعی ارایه گردید تا ضمن تطابق آنها با محتوای کتاب درسی، موارد جدید را که استخراج نشده‌اند، گزارش دهند. هم‌چنین، برای اطمینان از دسته‌بندی صحیح یافته‌ها، از روش اعتباریابی بازآزمون استفاده شده است و پژوهشگر در فاصله زمانی پانزده روزه مجدداً کد‌گذاری

مقوله‌ها را انجام داده است و تغییرات و بازنگری‌های لازم را انجام داده است. جدول ۱ مقوله‌های تعیین شده بر طبق دسته بندی‌های انجام شده توسط صاحب نظران رشته فناوری را نشان می‌دهد. جدول ۱. مقوله‌بندی فناوری‌های نوین به کار گرفته شده در تدوین محتوای کتاب درسی علوم اجتماعی متوسطه اول

فناوری‌های مبتنی بر وب (آنلاین) A		فناوری‌های غیر آنلاین (آفلاین) B	
A1	موتورهای جست‌وجوگر	B1	نرم‌افزارهای آموزشی
A2	وبلاگ‌های آموزشی	B2	نرم‌افزارهای گروه آفیس
A3	سایت‌های آموزشی	B3	فیلم‌های آموزشی (چندرسانه‌ای‌ها)
A4	صندوق پست الکترونیکی	B4	PDF کتاب‌های درسی
A5	نرم‌افزارهای مدیریت یادگیری LMS	B5	آزمایشگاه مجازی
A6	کتاب‌های الکترونیکی	B6	انیمیشن‌ها
A7	ویکی اسپیس‌ها	B7	تصاویر فناوری‌های نوین و شیوه به کارگیری
A8	فیدها یا RSS ^۱ ها	B8	شبیه‌سازی‌ها
A9	شبکه‌های اجتماعی		

بر طبق جدول ۱، جدیدترین دسته‌بندی فناوری‌های آموزشی را می‌توان بر اساس میزان وابسته بودن فناوری به شبکه اینترنت تقسیم‌بندی نمود. فناوری‌های مبتنی بر اینترنت به علت عدم نیاز به نصب بر روی سیستم یادگیرنده و اشغال نکردن فضای هارد دیسک و دسترسی آسان و سریع به آنها، روز به روز به میزان استفاده آنها افزوده می‌شود. با این وجود هنوز این فناوری‌ها به اندازه کافی در محیط‌های آموزش رسمی و محتواهای آموزشی گنجانده نشده‌اند.

انتخاب واحدهای تحلیل: پس از تدوین مقوله‌ها، باید تمامی عناصر محتوا که به مقوله‌ها مربوط می‌شوند طبقه‌بندی گردند (Khoi, 2007). بنابراین انتخاب واحدهای تحلیل الزامی است. در این پژوهش واحدهای تحلیل شامل تمامی جملات، تصاویر و پرسش‌های تدوین شده در داخل کتاب علوم اجتماعی دوره متوسطه اول در سال ۹۵-۱۳۹۴ می‌باشد. بر همین مبنای نمونه پژوهش، تمامی جملات متن، پرسش‌ها و تصاویر کتاب علوم اجتماعی پایه هفتم دوره اول متوسطه می‌باشد که

حاوی ۱۵۳ صفحه تمام رنگی و ۱۶۸ تصویر، نمودار و عکس می‌باشد که مورد بررسی قرار گرفت تا مشخص گردد که در تدوین کتاب، برای تفهیم هدف‌های درسی از چه فناوری‌های نوینی استفاده شده و یا دانش آموزان و معلمان را برای انجام فرآیند تدریس و یادگیری به آن تشویق نموده است. با توجه به اینکه تمامی صفحات و محتوای کتاب مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت، بنابراین در این پژوهش، جامعه پژوهش و نمونه پژوهش یکی هستند.

یافته‌ها

نتایج حاصل از تحلیل محتوای کتاب علوم اجتماعی پایه نهم (جملات، تصاویر و پرسش‌ها) در دو قسمت واحد تحلیل متن و واحد تحلیل، به منظور پاسخ‌گویی به سؤال‌های پژوهشی در جدول ۲ ارائه شده است. در جدول، موارد فناوری به کار گرفته در تدوین کتاب علوم اجتماعی از نظر نوع فناوری آنلاین یا غیر آنلاین و از نظر نوع واحد محتوا، واحد ضبط و یا واحد متن مشخص شده است.

جدول ۲. فرم تحلیل محتوای کتاب علوم اجتماعی پایه نهم دوره اول متوسطه از لحاظ میزان به کارگیری فناوری‌های نوین جهت آموزش مهارت‌های اجتماعی

کد مقوله	واحد تحلیل		صفحه	موضوع	ردیف
	واحد ضبط	واحد متن			
B7	مضمون: نشان از کاربرد فناوری بر زندگی	تصویر	۱	تصویر سیستم کامپیوتر- ماهواره و مواد شیمیایی جدید تولید شده	۱
A1	عبارت: استفاده از قابلیت‌های اینترنت	متن و تصویر	۳	اطلاعات جمع‌آوری کنید: ارجاع دادن دانش آموز به تعیین موقعیت با دستگاه GPS	۲
B2	سند: به کارگیری نرم افزار اکسل	تصویر	۸	گفتگو کنید: بر اساس نمودار ساعت جهانی	۳
A1	عبارت: استفاده از قابلیت‌های اینترنت	جمله	۱۰	اطلاعات جمع‌آوری کنید: ارجاع دادن دانش آموز به موتورهای جست‌وجوگر و سایت‌ها	۴

ادامه جدول ۲. فرم تحلیل محتوای کتاب علوم اجتماعی پایه نهم دوره اول متوسطه از لحاظ میزان به‌کارگیری فناوری‌های نوین جهت آموزش مهارت‌های اجتماعی

ردیف	موضوع	صفحه	واحد تحلیل		کد
			واحد متن	واحد ضبط	
۵	تصویر ماهواره‌ای از رفتار انسان با طبیعت	۲۱	تصویر	سند: استفاده از فناوری نوین تصاویر دیجیتال	B7
۶	ساخت فایل پاورپوینت از اثر گلخانه‌ای و تأثیر آن بر دمای کره زمین	۲۴	جمله	عبارت: استفاده از نرم‌افزارها	B2
۷	خود را بیازمایید: جواب بر اساس تفسیر نمودارهای خطی در مورد تغییرات دمایی کره زمین	۲۵	پرسش	مضمون: استفاده از نرم افزار آفیس	B2
۸	تهیه پاورپوینت از انقراض زیست‌بوم‌ها و اثر آن بر زندگی انسان	۳۷	جمله	عبارت: استفاده از نرم‌افزارها	B2
۹	تهیه یک سند با نرم افزار ورد در مورد کاهش وابستگی به نفت خام	۲۶	جمله	مضمون: استفاده از نرم‌افزارها	B2
۱۰	اثرات به‌کارگیری فناوری‌های نوین در کشاورزی	۲۹	تصویر	مضمون: تأثیر به‌کارگیری فناوری بر زندگی	B7
۱۱	ارجاع دادن دانش آموزان به منابع اینترنتی معتبر	۵۲	پرسش	تأکید نمودن بر کارایی اینترنت در کسب اطلاعات معتبر	A1
۱۲	گسترش منابع انسانی ایران طی ده سال و تهیه نمودار با نرم‌افزار اکسل	۵۲	پرسش	استفاده از کارآیی نرم افزار آفیس و اکسل در ساده‌تر نمودن شکل آرایه اطلاعات	B2
۱۳	جمع‌آوری اطلاعات در مورد عوامل مؤثر بر افزایش جمعیت شهرها	۴۹	عبارت	استفاده از اینترنت در جمع‌آوری اطلاعات	A1
۱۴	جمع‌آوری اطلاعات در مورد شاخص‌های توسعه انسانی	۷۲	عبارت	استفاده از اینترنت در جمع‌آوری اطلاعات	A1
۱۵	جمع‌آوری اطلاعات در مورد روابط اجتماعی ایران با اروپا در عهد صفوی	۸۲	عبارت	استفاده از اینترنت در جمع‌آوری اطلاعات	A1

ادامه جدول ۲. فرم تحلیل محتوای کتاب علوم اجتماعی پایه نهم دوره اول متوسطه از لحاظ میزان به‌کارگیری فناوری‌های نوین جهت آموزش مهارت‌های اجتماعی

ردیف	موضوع	صفحه	واحد تحلیل		کد مقوله
			واحد متن	واحد ضبط	
۱۶	تصاویری از فرهنگ‌های ملل مختلف	۱۱۴	عبارت	تأکید بر اینترنت در دسترسی به اطلاعات	A1
۱۷	جمع‌آوری اطلاعات از اینترنت برای جمع‌آوری تصاویر و نمادهای معروف جهانی	۸۸	جمله	تأکید بر اینترنت در دسترسی به اطلاعات	A1
۱۸	جمع‌آوری اطلاعات در مورد هنجارها و ارزش‌های مناطق مختلف کشور	۸۸	عبارت	تکیه بر اینترنت برای دستیابی به اطلاعات	A1
۱۹	تهیه نقشه مفهومی از ارزش‌های مورد تأیید جامعه اسلامی ایرانی	۱۰۲	مضمون	تفهم ارزش‌ها در جامعه	B7
۲۰	ارجاع دادن دانش‌آموزان به اینترنت در مورد ویژگی‌های مهم هویت انسان با تأکید بر هویت ایرانی	۱۱۵	عبارت	استفاده از اینترنت در جمع‌آوری منابع اطلاعاتی	A1
۲۱	انتشار یک‌نامه در اینترنت به دوستان خارجی و بر شمردن شاخص‌های هویت ایرانی	۱۲۶	عبارت و تصویر	استفاده از اینترنت در نشر اطلاعات	A1
۲۲	استفاده از چارت‌های مفهومی در مورد کارکردهای مختلف خانواده	۱۲۸	تصویر	استفاده از کارآیی نرم افزار آفیس و اکسل در ساده‌تر نمودن شکل‌ارایه اطلاعات	B2
۲۳	جمع‌آوری اطلاعات از اینترنت در مورد عوامل مؤثر در ناسازگاری زن و شوهر	۱۳۴	عبارت	تکیه بر اینترنت در جمع‌آوری اطلاعات	A1
۲۴	تحقیق در مورد حقوق شهروندی و مسؤلیت‌های فردی و اجتماعی در قبال همدیگر با استفاده از اینترنت	۱۴۲	پاراگراف	تکیه بر اینترنت در جمع‌آوری اطلاعات	A1

ادامه جدول ۲. فرم تحلیل محتوای کتاب علوم اجتماعی پایه نهم دوره اول متوسطه از لحاظ میزان به‌کارگیری فناوری‌های نوین جهت آموزش مهارت‌های اجتماعی

ردیف	موضوع	صفحه	واحد تحلیل		کد مقوله
			واحد متن	واحد ضبط	
۲۵	کار گروهی بر مبنای اینترنت برای جمع‌آوری اطلاعات در مورد عواقب تک‌فرزندی و پسر شدن جمعیت کشور	۱۴۶	پاراگراف	تکیه بر اینترنت در جمع‌آوری اطلاعات	A1
۲۶	ارجاع به سایت و دانلود قانون اساسی کشور	۱۵۰	پاراگراف	استفاده از سایت‌های اینترنتی	A3
۲۷	جمع‌آوری اطلاعات در مورد تأثیر بهره‌وری بر زندگی فردی و اجتماعی	۱۵۵	تصویر	استفاده از وسایل و فناوری‌های نوین	B7
۲۸	جمع‌آوری نمونه‌هایی از بهره‌وری‌ها و خلاقیت‌های افراد نزدیک و یا مواردی که در اینترنت گزارش شده‌اند و توضیح در مورد آنان	۱۵۷	پاراگراف	تکیه بر به‌کارگیری نرم‌افزار اکسل جهت خلاصه‌سازی اطلاعات	B2
۲۹	استفاده از چارت‌های مفهومی در طبقه‌بندی و عوامل مؤثر بر درست مصرف کردن و افزایش بهره‌وری	۱۶۰	تصویر	استفاده از کارآیی نرم‌افزار اکسل در ساده‌تر نمودن شکل آرایه اطلاعات	B2
۳۰	جمع‌آوری اطلاعات از منابع معتبر اینترنتی در مورد رابطه اقتصاد و بهره‌وری	۱۶۲	پاراگراف	تکیه بر اینترنت در جمع‌آوری اطلاعات	A1
۳۱	جمع‌آوری اطلاعات از منابع معتبر اینترنتی در مورد اقتصاد مقاومتی	۱۶۴	پاراگراف	تکیه بر اینترنت در جمع‌آوری اطلاعات	A1
۳۲	خلاصه نمودن اطلاعات بهره‌وری سبز با یک نمودار و چارت مفهومی	۱۷۰	مضمون	استفاده از نرم‌افزارهای آفیس در آرایه اطلاعات به شکل منسجم	B2

جدول ۲ تمامی واحدهای تحلیل را که به صورت متن و یا مضمون نشان از به کارگیری فناوری های نوین را در کتب درسی علوم اجتماعی دارد را نشان می‌دهد. به هر کدام از انواع فناوری‌ها، کدهایی اختصاص داده شده است تا تحلیل آنها در مراحل بعدی با سهولت انجام گیرد. بعد از مشخص شدن نوع محتوای فناورانه به کار گرفته شده فراوانی آنها شمارش گردید و به صورت خلاصه در جدول ۳ نمایش داده شده است.

جدول ۳. فراوانی مقوله‌های فناوری‌های نوین استفاده شده در محتوای کتاب علوم اجتماعی پایه نهم متوسطه اول در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴

فراوانی	فناوری‌های مبتنی بر وب (آنلاین)	فناوری‌های غیرآنلاین (آفلاین)	فراوانی	فراوانی
۰	موتورهای جست‌وجوگر	نرم‌افزارهای آموزشی	B1	۱۸
۹	وبلاگ‌های آموزشی	نرم‌افزارهای گروه آفیس	B2	۰
۰	سایت‌های آموزشی	فیلم‌های آموزشی (چندرسانه‌ای‌ها)	B3	۰
۰	صندوق پست الکترونیکی	PDF کتاب‌های درسی	B4	۰
۰	نرم‌افزارهای مدیریت یادگیری	آزمایشگاه مجازی	B5	۰
۰	LMS	انیمیشن‌ها	B6	۰
۰	کتاب‌های الکترونیکی	تصاویر فناوری‌های نوین و شیوه به کارگیری	B7	۶
۰	ویکی اسپیس‌ها	شبیه‌سازی‌ها	B8	۰
۰	فیدها یا RSS ها			
۰	شبکه‌های اجتماعی			

جدول ۳ نتایج حاصل از تحلیل محتوای کتاب درسی مورد پژوهش را از نظر به کارگیری فناوری‌های نوین نشان می‌دهد. با وجودی که این فناوری‌های در سیستم‌های آموزشی یادگیرنده محور کارآیی خود را نشان داده‌اند و در ارتقاء کیفیت یادگیری تأثیر گذار می‌باشند، اما هنوز مؤلفان کتب درسی طرح و برنامه مشخصی برای شیوه استفاده از این فناوری‌ها را نشان نداده‌اند. داده‌های حاصل از جدول ۳ نشان از استفاده معمول و تکراری از موتورهای جست‌وجوگر برای جمع‌آوری اطلاعات و یا استفاده از پاورپوینت برای ارائه محتوا می‌دهد و دیگر فناوری‌ها عملاً در تدوین محتوای کتاب درسی مغفول مانده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، تعیین میزان به کارگیری فناوری‌های نوین آموزشی در کتاب جدیدالتألیف علوم اجتماعی پایه نهم متوسطه دوره اول جهت آموزش مهارت‌های اجتماعی بود. نتایج تحقیق حاکی از آن است که علی‌رغم جدید بودن تألیف کتاب درسی، میزان به کارگیری فناوری‌های آموزشی در تألیف آن بسیار اندک و ناکافی می‌باشد. به طوری که در فناوری‌های آنلاین بیشترین فراوانی مربوط به موتورهای جست‌وجو و در فناوری‌های غیر آنلاین بیشترین فراوانی مربوط به نرم‌افزارهای گروه آفیس و تصاویر فناوری‌های نوین و شیوه به کارگیری بود. در بسیاری از زمینه‌های فناوری از جمله چندرسانه‌ای، انیمیشن، کتاب‌های الکترونیکی، محتوای الکترونیکی، نرم‌افزارهای آموزشی، سایت‌های آموزشی، آزمایشگاه‌های مجازی و کتابخانه‌های مجازی دانشی ارایه نشده است و در محتوای تولید شده آموزش‌های رسمی کتب درسی توجه شایانی به آنها نشده است. این در حالی است که بشر هر روز شاهد افزایش بیش از پیش ورود فناوری‌های نوین به زندگی بشر در تمامی حیطه‌ها و زمینه‌هاست.

از آموزش برای یادگیری مهارت‌ها گرفته تا بهداشت و کشاورزی و مشاغل جدید و ارتباطات راه دور و هم‌چنین، حمل و نقل در شهرها و بین کشورها و قاره‌ها و آب و هوا، شاهد تغییرات بنیادین هستیم. به طوری که این تغییرات ماهیت و نوع زندگی بشر را دچار دگرگونی عظیم نموده و این تأثیر فناوری‌های نوین بوده که معنی و مفهوم ما از هر آنچه وجود دارد را تغییر داده‌اند. اینجاست که یک دانش‌آموز از طریق فناوری‌های نوین به همه چیز و هر نوع اطلاعاتی دسترسی دارد. با کمک این فناوری‌ها محتوای آموزشی را مطالعه می‌کند و جلوتر از معلمان خود مطالب را می‌تواند به چالش بکشد و یاد بگیرد و در عصر گسترش و همگانی شدن اینترنت به لطف و فور ابزارهای فناورانه، دسترسی به این منبع عظیم اطلاعاتی بسیار ساده و همه‌گیر شده است. برای نمونه وبلاگ‌ها که به بیان پرنسکی (Prensky, 2001) از مهم‌ترین دستاوردهای آموزشی وب^۱ جهت برقراری ارتباطات مجازی بین معلم و یادگیرندگان با همدیگر و با سایر افراد و متخصصان آموزشی هستند در تدوین کتاب تازه تألیف شده هیچ‌گونه اشاره‌ای به آنها نشده است. این یافته با پژوهشی که بیان می‌کند فناوری‌های آموزشی هنوز به مانند دیگر جنبه‌های زندگی ما انسان‌ها نتوانسته است در محیط‌های آموزشی ما نفوذ کنند هم‌خوانی دارد (Goodyear, 2005). در بیشتر

مواردی یادگیری موضوعات علوم اجتماعی که فناوری‌هایی مانند کنفرانس‌ها و سالن‌های گپ مجازی و یا سایت‌ها و وبلاگ‌های آموزشی می‌توانند نقش مهمی را ایفا نمایند، با این وجود در تألیف کتاب درسی مورد نظر هیچ‌گونه استفاده‌ای از آنها فراهم نشده است.

مطابق نتایج حاصل، لزوم توجه به فناوری آموزشی در بعد محتوای عملی و استفاده از یافته‌های جدید جهت استفاده معلمان و ترغیب و تشویق آنها در به کارگیری مفاهیم آن، علاوه بر انجام تحقیقات وسیع و کاربردی، نیازمند تغییر نگرش مسئولان و دست‌اندرکاران آموزش کشور نسبت به اهمیت و ضرورت کاربرد ابعاد مختلف فناوری آموزشی با بهره‌گیری از اصول علمی این رشته است. نتایج تحقیقاتی مانند ذاکری و زمانی منش (Zakeri & Zamanimanesh, 2011) و جمشیدی و پاشا (Pasha & Jamshidi, 2003) نیز نشان می‌دهند شرط اساسی برای توسعه فناوری‌های نوین در فرآیند آموزش رسمی تلاش در جهت تغییر نگرش مسئولان و مدیران آموزشی در رده‌های بالای تصمیم‌گیری می‌باشد. بنابر نتیجه این پژوهش و دیگر پژوهش‌های اشاره شده، شایسته است با فراهم‌سازی آموزش‌ها، کتب و نشریات، کنفرانس‌ها و سایر روش‌های آموزشی به افزایش شناخت معلمان از فناوری آموزشی همت گماشت و از سوی دیگر، با فراهم‌سازی زیرساخت‌های موجود از منظر انسانی، مالی، کالبدی و اطلاعاتی (تجهیز از نظر سخت‌افزاری و نرم‌افزاری) امکان کاربست فناوری آموزشی در تمامی ارکان آموزشی فراهم نمود و هم‌چنین، این نتایج ما را به این نکته رهنمون می‌سازد که با توجه به نقش کاربرد مواد و رسانه‌های آموزشی، طراحی منظم آموزشی و ارزشیابی صحیح و اصولی توسط معلم در افزایش میزان یادگیری دانش‌آموزان و توجه به این موضوع که هنوز هم در عصر فناوری، دانایی محوری و عصر خرد، فناوری آموزشی از بعد محتوایی ناشناخته است و به بعد سخت‌افزاری هم زیاد توجه نشده است، لازم است تصمیم‌گیرندگان نظام آموزشی ضمن تجهیز مدارس به امکانات لازم در آموزش علوم اجتماعی؛ آمادگی‌های لازم را در معلمان از طریق روش‌های بدو ورود و ضمن خدمت، آموزش‌هایی در خصوص توجه به مفاهیم، ابعاد و کاربرد فناوری آموزشی طراحی آموزشی و مراحل مختلف آن، رسانه‌های آموزشی و ارزشیابی بر مبنای فناوری ایجاد نمایند.

بر پایه نتایج حاصل، پیشنهاد می‌گردد:

- دبیران این درس بعضی از فعالیت‌های آموزشی کلاسی را مانند بحث‌های گروهی و یا نتایج ارزشیابی‌های کلاسی و یا فعالیت‌های خارج از کلاس گروه‌های کلاسی را در محیط تعاملی

- وب مانند وبلاگ آموزشگاه و یا سایت همگام مدارس و یا در نرم‌افزارهای اجتماعی قرار دهند تا زمینه بحث و تحلیل بیشتر موضوعات آموزشی را برای دانش‌آموزان فراهم نمایند.
- گام اساسی دیگری که در نفوذ فناوری در کتاب‌های درسی و محیط‌های آموزشی بسیار مؤثر است آموزش نرم‌افزارهای تولید محتوای دیجیتال هم برای دانش‌آموزان و هم برای معلمان می‌باشد که این مهم می‌تواند به وسیله تدوین محتوای کتب درسی برای دانش‌آموزان و برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت برای دبیران فراهم گردد.
  - با در نظر گرفتن نفوذ فناوری‌ها در تمام ابعاد زندگی و آشنایی دانش‌آموزان با ابزارها و نرم‌افزارهای دیجیتال پیشنهاد می‌گردد که محتوای آموزش رسمی کشورمان محدود به کتاب‌های درسی نگردد و دانش‌آموزان با نظارت و راهنمایی معلمان به دیگر منابع یادگیری در محیط‌های دیجیتالی و فضای مجازی راهنمایی گردند.
  - هم‌چنین، لازم است که در تدوین کتاب‌های درسی که به عنوان مهم‌ترین منبع و محتوای آموزش در اختیار دانش‌آموزان قرار دارند، با یک دیدگاه فناورانه بازنگری گردد تا بتوان از طریق کتاب‌های درسی دانش‌آموزان را با فناوری‌های نوین آموزشی درگیر نمود و کیفیت یادگیری آنها را بهبود بخشید.

References

- Aliabadi, K. H. (2008). *Preconditions for educational technology*. Tehran: Payame Noor. (in Persian).
- Amir Taimori, M. H. (2010). *Teaching- learning media*. Tehran: Savalan. (in Persian).
- Anderson, W. G. (1986). Wettability literature survey-part 1: Rock/oil/brine interactions and the effects of core handling on wettability. *Petroleum Technology*, 38(10), 1-125.
- Bates, I. W. (2009). *Effective teaching with technology in higher education* (Translated by Bibi Eshrat Zamani). Tehran: SAMT. (in Persian).
- Clark, C. R., & Mayer, R. E. (2004). *E-learning and the science of instruction*. Sanfrancisco: Jossey-Bass Pfeiffer.
- Donoghue, T. O., & Punch, K. (2003). *Qualitative educational research in action*. Simultaneously published in the USA and Canada: Routledge Falmer.
- Eskandari, H. (2012). *The theory and practice of educational media in the digital age*. Tehran: SAMT. (in Persian).
- Fardanesh, H. (2008). *Theoretical foundations of educational technology*. Tehran: SAMT. (in Persian).
- Goodyear, P. (2005). Educational design and networked learning: Patterns, pattern languages and design practice. *Australasian Journal of Educational Technology*, 21(1), 82-101.
- Janssen, D. H. (1997). Instructional design models for well-structured and ill-structured problem solving learning outcomes. *Educational Technology Research & Development*, 45(1), 45-94.
- Khodayari, R., & Khazaei, K. (2013). Analyze and evaluate the content of social studies textbooks based on the components of peace education and its adaptation to the national curriculum. First conference. Tehran, *The First National Conference on Sustainable Development in Education and Psychology*. (in Persian).
- Khoi, L. (2007). *Content analysis in education* (Translated, by Yamani, M.) Tehran: Shahid Beheshty University. (in Persian).
- Marofi, Y., & Yosefzadeh, M. (2008). *Content analysis*. Hamadan: Sepahre Danesh. (in Persian).
- Mashayekh, Sh. (1998). *Textbooks content analysis*. Tehran: Rahe Danesh. (in Persian).
- Miller M. T., & Mei-Yan, L. (2003). Serving non-traditional learners in e-learning environments: Building successful communities in the virtual campus. *Educ Media Int*, 40(1), 163-169. Retrieved from <http://web.ebscohost.com>
- Pasha, R., & Jamshidi, G. H. (2013). The feasibility study on the development of new educational technologies with emphasis on information and communication technology in secondary schools. *New Media and Education*, 1(1), 41-48.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.

- Rajabzadeh, N., Taebie, M. R., Rahmani, M. A., & Raesi, M. (2015). Quantitative content analysis of social studies books according to social skills indicators. *Third Scientific Conference on Educational Sciences and Psychology of Social and Cultural Diseases*, Qom, the Central of Stud Hekmat Razavi. (in Persian).
- Sinclair, G., McClaren, M., & Griffin, M. J. (2006). *E-learning and beyond*. Victoria, BC: British Columbia Ministry of Advanced Education.
- Yarmohamadyan, A. (1997). Comparing the effectiveness of visual and audio perceptions on reading textbooks. *Research in Exceptional Children*, 13(50), 33-44. (in Persian).
- Zakeri, A., & Zamanimanesh, H. (2011). Factors affecting the application of information and communication technology from students' perspectives. *Information Technology in Educational Sciences*, 11(3), 99-118. (in Persian).
- Zarei, Z., Esmail, Gh., & Momenirad, A. (2013). *Theoretical and practical basis of Internet application in the teaching and learning process*. Tehran: SAMT. (in Persian).

